

4. *Менеджмент керівників закладів дошкільної і початкової освіти: Навчально-методичний посібник* / Т. Шоутен, Л. Даниленко, О. Зайченко [та ін]. – К.: Всеукр. фонд «Крок за кроком», 2008. – 112 с.
5. *Основи практичної психології: підручник* / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева [та ін.]. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.
6. *Романовська Д. Д.* Організація роботи інтерв'язійних груп практичних психологів і соціальних педагогів [Електронний ресурс] / Д. Д. Романовська – Режим доступу : http://cvoippo.edu.ua/files/Nauk_semin.doc
7. *Траутманн Ф.* Руководство по проведению интервью [Электронный ресурс] / Ф. Траутманн – Режим доступа : www.unodc.org/balticstates
8. *Kolb D.* Experiential learning: Experience as the source of learning and development / D.Kolb. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1984. – 248 p.

В статтє проанализированы особенности профессиональной деятельности психологов системы образования и специфика подготовки психологов образования в системе высших учебных заведений. Рассмотрены различные подходы к определению понятия «интервизия». Систематизированы и описаны цели и задачи интервизии, выделены ее функции. Опираясь на специфику работы практического психолога системы образования, на «модель обучения взрослых» Д. Колба, на четырехэтапную модель усвоения знаний в нейролингвистическом программировании и на исходные посыпки андрагогического подхода к обучению взрослых, обосновано уместность использования интервизии как метода обучения и профессиональной поддержки психологов системы образования.

In the article the features of professional activity of psychologists of an education system and specific of preparation of psychologists of education in the system of higher educational establishments are analysed. Various approaches to definition of the concept «interviziya» are considered. Systematized and described aims and tasks of interviziya, its functions are selected. It is proved relevance of use of an interviziya as method of training and professional support of psychologists of an education system, relying on specifics of work of the practical psychologist of an education system, on «model of training of adults» D.Kolba, on chetyrekhetapny model of assimilation of knowledge in neurolinguistic programming and on initial principles of an andragogicheskyy approach to training of adults.

Статтє подано до друку 14.02.2013.

© 2013 р.

В. В. Зеленін (м. Київ)

ПРОФЕСІЙНЕ САМОУСВІДОМЛЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ У ВНЗ

У сучасних умовах провідною сферою становлення особистості залишається сфера професійної діяльності. Саме тут найбільше актуалізується латентний потенціал людини як активного суб'єкта професійного становлення і самотворення, проявляючись зовні у професійній соціалізації і самореалізації та внутрішньо – у професійному самопізнанні та самоусвідомленні.

Зважаючи на те, що фахова діяльність практичного психолога безпосередньо пов'язана з питаннями оптимізації професіогенезису (професійна орієнтація, професійна діагностика,

професійне інформування, професійне консультування та ін.) представників різних спеціальностей, слід зауважити, що компетентний психолог повинен, перш за все, бути вільним від внутрішніх протиріч, тобто спроможний розв'язувати власні психологічні проблеми, пов'язані з професіоналізацією в цілому та професійним самоусвідомленням зокрема. Важливим в цьому контексті виступає положення про те, що практичний психолог має перетворити себе на "головний інструмент" своєї роботи (З. Фройд, К. Роджерс), через усвідомлення власної професійної індивідуальності (О.Л. Доценко, О.С. Андрєєва, В.М. Просєкова, Т.С. Шевцова) [3] ставати активним суб'єктом формування власної професійної ідентичності. Сучасна психологічна наука та практика має значний теоретико-методологічний та практичний потенціал, який може застосовуватися практичними психологами для формування високого рівня компетентності в актуалізації прихованих ресурсів професіогенезису особистості не тільки у своїх клієнтів, але, передусім, у самих себе. Адже проблеми професійного самоусвідомлення самого практичного психолога можуть ставати чинником деформації, яка знаходить віддзеркалення у відсутності професійної ментальності, несформованості особових сенсів професії, втраті внутрішньої мотивації до здійснення професійної діяльності та у нездатності вирішувати власні внутрішні проблеми (О.Є. Сапогова) [14].

Саме тому останніми роками зріс інтерес вітчизняних та зарубіжних психологів і акмеологів (Г.О. Балл, А.М. Богуш, С.В. Васьківська, А.О. Деркач, О.О. Єлдишова, В.Г. Зазикін, Є.О. Клімов, З.Н. Курлянд, А.Ф. Ліненко, А.К. Маркова, Т.Л. Міронова, Р.І. Хмельюк та ін.) [4, 5] до проблеми професіонального самоусвідомлення фахівців різних професій. Водночас аналіз наукових джерел свідчить, що досі *актуальними* залишаються дослідження теоретичних питань і прикладних аспектів професійної самосвідомості практичних психологів в контексті фахової освіти у вищих навчальних закладах.

Метою статті є визначення особливостей професійного самоусвідомлення практичних психологів у процесі підготовки у ВНЗ. Реалізація даної мети передбачає низку *завдань*:

1. Зробити стислий системний огляд наукових джерел, присвячених дослідженню розвитку професійного самоусвідомлення у психолого-педагогічній літературі.
2. Проаналізувати особливості професійного самоусвідомлення практичних психологів у контексті навчання у ВНЗ.
3. Виокремити концептуально-структурну модель системної освіти для оптимізації професійного самоусвідомлення практичних психологів.

Проблемам професійного самоусвідомлення приділялася достатня увага у працях видатних зарубіжних психологів-практиків (К. Роджерс, Р. Мей, З. Фройд, М. Еріксон та ін.) та дослідників-науковців (А. Маслоу, В. Франкл, Е. Фромм, К. Ясперс та ін.). Також питаннями професійного самоусвідомлення як складової професійного самовизначення займалися такі вчені як Л.І. Божович, Є.І. Головаха, К.М. Гуревич, Ю.М. Забродін, Є.О. Клімов, Н.С. Пряжников, В.Ф. Сафін, П.А. Шавіра, В.Д. Шадріков та ін. Проблема самосвідомості висвітлювалася багатьма російськими вченими, серед них: Г.С. Абрамова, Б.Г. Ананьєв, І.С. Кон, О.М. Леонтєв, В.С. Мерлін, В.В. Столін, А.Г. Спіркін, С.Л. Рубінштейн, І.І. Чеснокова та ін. В українській психологічній науці питаннями професійної підготовки практичних психологів, зокрема, займалися О.Г. Біла, Ю.Г. Долинська, Т.В. Дуткевич, С.Д. Максименко, В.О. Михайлова, В.Г. Панок, Н.І.Пов'якель, Г.К. Радчук, О.В. Савицька, Т.В. Скрипченко, Т.М. Титаренко, Я.І. Уманець, Н.В. Чепелева, В.І. Юрченко, Т.С. Яценко та ін.

В свою чергу, питання фахової підготовки майбутніх психологів у російській та вітчизняній психології досліджувалися у зв'язку з аналізом професіоналізації особистості в межах теорії діяльності (Б.Г. Ананьєв, О. М. Леонтєв, С.Л. Рубінштейн та ін.); психологічних концепцій фахового становлення та професійного розвитку особистості в рамках особистісно-

розвивального (К. О. Абульханова-Славська, О. Г. Асмолов, І. Д. Бех, А. М. Большакова, І. С. Булах, Л. С. Виготський, Л. Я. Гозман, Г. С. Костюк, П. І. Підкасистий, В. І. Слободчиков та ін.) та акмеологічного підходів (О. О. Бодальов, О. І. Власова, А. О. Деркач, М. І. Дяченко, В. Г. Зазикін, С. С. Пальчевський, О. П. Сітніков та ін.), психологічної готовності до здійснення професійної діяльності (Г. О. Балл, О. І. Бондарчук, Є. П. Єрмолаєва, Л. М. Карамушка, Є. О. Клімов, В. С. Мерлін, С. Д. Максименко, Ю. І. Машбиць, В. О. Моляко, В. В. Рибалка, В. А. Семиченко, О. П. Сергеєнкова, М. К. Тутушкіна та інші).

Узагальнюючи результати проведеного теоретично-порівняльного дослідження проблеми професійного самоусвідомлення у психолого-педагогічній літературі, слід зробити такі умовиводи:

- Самоусвідомлення можна визначити як внутрішньо орієнтовану активність суб'єкта, спрямовану на виявлення того ким (і яким) він насправді є. Професійне самоусвідомлення – це складне інтегративне професійно-особистісне утворення, яке передбачає оцінку себе як фахівця: комплекс уявлень про себе, свої дії, норми, моделі поведінки у розв'язанні завдань відповідно до ідеалу і вимог професійної діяльності [5]. Це поняття тісно пов'язане з саморозумінням, самопізнанням, самоаналізом, самомоніторингом, самодіагностикою, саморефлексією, самовдосконаленням тощо.
- Діяльність практичного психолога є досить багатогранною. Завдання, які перед ним встають, ґрунтуються на поєднанні особистісних та професійних позицій:
 - знання про свій внутрішній світ: когнітивні особливості, риси характеру, відчуття, емоції, професійні інтереси, мотиви, здібності;
 - наявність власної адекватної оцінки зовнішнього світу й інших людей;
 - визначення свого місця у системі професійних стосунків на ринку праці.

Отже, в професійній діяльності практичного психолога важливу роль грає самоусвідомлення як здатність правильно зрозуміти і оцінити самого себе, свої особистісні й професійні якості [17].

Сучасний етап розвитку вітчизняного суспільства виявив багато протиріч, пов'язаних з професійною підготовкою майбутніх фахівців-психологів у ВНЗ. Найгостріша з них – це невідповідність реального рівня підготовки випускника вишу тій моделі, якої потребує ринок праці [8]. Проблема професійного становлення практичного психолога безпосередньо пов'язана з питаннями освоєння професійної діяльності, з питаннями саморозвитку і самореалізації на різних етапах її професійного становлення. Навчання у ВНЗ має забезпечувати майбутніх практичних психологів не тільки комплексом знань, умінь та навичок для подальшої реалізації себе у професійній діяльності (соціалізації), але й наявністю у психологів-випускників вишу розвиненої професійної самосвідомості (самоусвідомлення), що є регулюючим інструментом подальшого професійного саморозвитку. Формування особистості майбутнього практичного психолога і сприяння становленню його професійного самоусвідомлення відносяться до найважливіших завдань професійної підготовки у ВНЗ [16, 19].

Проблема професійного самоусвідомлення психолога-практика безпосередньо пов'язана з питаннями освоєння практикологічних компетентностей професійної діяльності, а також з особливостями розвитку і кризами самореалізації особистості на різних етапах її життєвого і професійного шляху. Більшість дослідників погоджуються, що практика сучасної підготовки практичного психолога у вітчизняному вищому навчальному закладі спрямована скоріш на формування викладача психології, ніж на практичного психолога [10, 11]. Успішному професійному самоусвідомленню майбутнього практичного психолога перешкоджають такі негативні чинники: відсутність адекватних професійних «взірців», «еталонів» та ідеалів;

недостатня обізнаність про характер та перспективи своєї подальшої фахової діяльності; слабка мотивація для здобуття практичних навичок професії; відсутність тренуваності або недостатній розвиток професійно-значущих якостей.

Системний аналіз вітчизняної та зарубіжної практики професійної підготовки практичних психологів свідчить, що оптимізація професійного самоусвідомлення психолога-практика передбачає наявність багаторівневої концептуально-структурної моделі системної освіти (Рис. 1.).

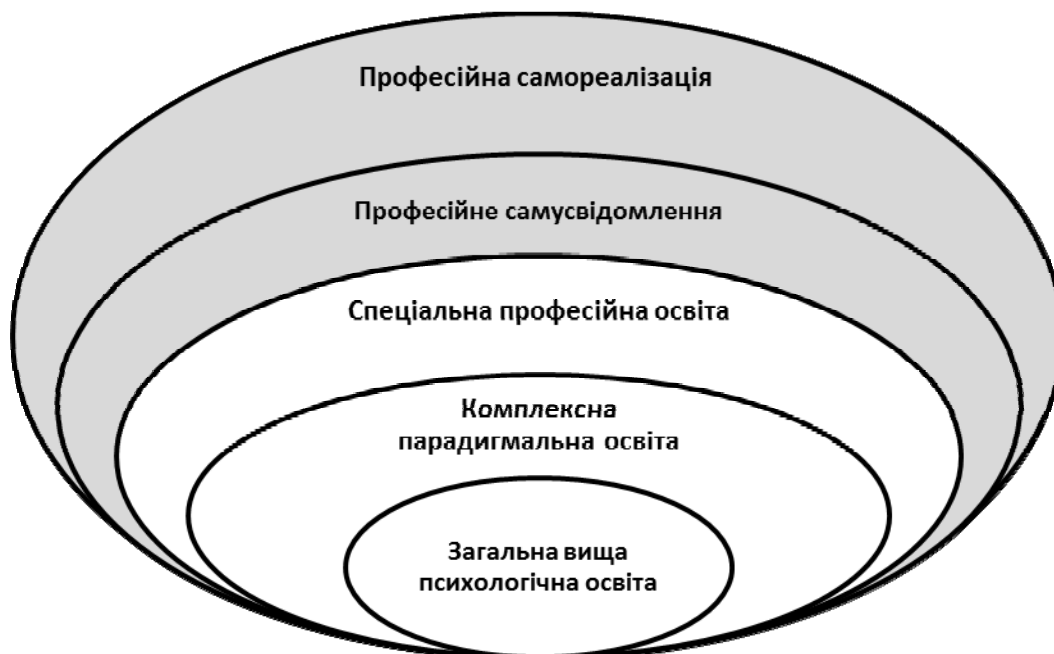

Рис. 1. Концептуально-структурна модель системної освіти практичних психологів

Згідно даної моделі, системна освіта практичного психолога складається з п'яти рівнів.

1. Базою системної освіти практичного психолога є **загальна вища освіта**, яку він здобуває під час навчання у ВНЗ. Дана освіта постає структурно-теоретичною основою професійного самоусвідомлення практичного психолога, формуючи в нього комплексне уявлення про знання, вміння та навички, яких потребуватиме його подальша професійна діяльність. Це – культурно-історичний досвід професії. Проте, як не існує дипломованого "взагалі лікаря", так не можна говорити про дипломованого "взагалі психолога", навіть за наявності тієї чи іншої спеціалізації (наприклад, практичний психолог, чи викладач психологічних дисциплін).

2. Професійне самоусвідомлення практичного психолога не можливе без **комплексної парадигмальної освіти**: чіткої методологічної самодіагностики та орієнтації. На жаль, об'єктивні чинники історичного розвитку вітчизняної практичної психології, обумовлені спочатку ідеологічними догмами радянської доби, а потім сумбурним освоєнням протягом 80-90-х років ХХ століття усіх майже столітніх світових надбань психологічної практики створив передумови сумбурного і еkleктичного змішування різних психологічних доктрин, підходів та напрямків, що є характерною рисою професійних ідеалів роботи українських психологів-практиків. Замість ретельного самовизначення та подальшого заглиблення у філософсько-методологічну базу того чи іншого підходу (психодинамічного, поведінкового, когнітивного, гуманістичного, екзистенційного, транс-персонального тощо) можна спостерігати тенденцію до поверхневого змішування подекуди абсолютно методологічно несумісних парадигм, яке психологи-практики виправдовують "неспроможністю" вирішувати проблеми клієнтів тільки за допомогою методик

та технологій одного напрямку. Таке методологічне місиво не тільки спотворює відправний сенс і зміст парадигми, але й має два суттєві наслідки, які негативно впливають на професійне самоусвідомлення практичного психолога.

Такий психолог вульгаризує філософсько-світоглядні підходи тих парадигм, які він використовує та одночасно нехтує кореляціями, які мають визначати його придатність чи непридатність займатися психологічною практикою в руслі певної парадигми. Наприклад, схильність особистості орієнтуватися на об'єктивно-зовнішні показники результативності буде визначати більшу схильність до поведінкових парадигм, в той час як орієнтація на суб'єктивно-внутрішні (неоднозначні та приховані) процеси буде свідчити про готовність займатися консультуванням у екзистенційному підході. Так само намагання зберегти велику дистанцію з клієнтом має спрямувати психолога до заглиблення у психоаналітичну парадигму, а наближення до суб'єкт-суб'єктних стосунків буде доречним у контексті гуманістичного підходу [7]. Змішування філософій і методик не тільки перекидає рольові позиції клієнта і психолога-практика, нівечить валідність і надійність технологій психологічної практики, але й дезорієнтує й світоглядно травмує клієнтів і де-професіоналізує самоусвідомлення психолога.

Такий психолог постає негативним взірцем для психологів-початківців, привчаючи їх до зневажливого ставлення та методологічної недбалості у використанні парадигм психологічної практики. Молоді психологи починають плутати методологію, методи, методики та технології різних підходів, привчаючись компенсувати власну некомпетентність «шматками» з різних парадигм, а подекуди навіть звинувачувати методологію («тут психоаналіз не спрацьовує») замість того, щоб поглиблювати власне професійне самоусвідомлення як поєднання унікальних рис своєї особистості (Я-концепція) та системних вимог того чи іншого підходу до здійснення психологічної практики (Я-професійне).

Також зазначимо, що в країнах, які мають тривалі традиції успішного застосування психологічної практики, ми спостерігаємо ситуацію, коли професійні (парадигмальні) спільноти беруть на себе функцію контролю етичних стандартів та якості підготовки фахівців, що належать до такої спільноти. Так, наприклад, психоаналітиків Західної Європи акредитує Психоаналітична секція Європейської асоціації психотерапевтів (ЕАР) у тій країні, де вони працюють.

3. Наступним рівнем системної освіти практичного психолога є **спеціальна професійна освіта**. Тут психолог має на основі загальних та парадигмальних знань, умінь і навичок має засвоїти технології роботи з певною категорією клієнтів. Саме так поєднуються загальна вища, парадигмальна та спеціальна освіти, формуючи системно комплексну модель професійного самоусвідомлення практичного психолога. Наприклад, психолог-психоаналітик в роботі з парами, які розлучаються. Треба підкреслити, що традиції підготовки практичного психолога в країнах Північної Америки та Західної Європи відрізняються від вітчизняних не тільки більшою орієнтацією на практику, але й значно більшою тривалістю. Так, зокрема, Всесвітня Рада з Психотерапії і Європейська асоціація психотерапії (ЕАР) вимагають крім вищої спеціальної освіти (лікар або психолог) отримати ще 3200 учбових годин протягом мінімум 7 років, з яких перші три роки кандидати на акредитацію мають поєднувати спеціальне навчання з базовою вищою освітою, а подальші 4 роки – із професійною спеціалізованою післядипломною підготовкою, що включає мінімум 250 годин особистої психотерапії, теорію психопатології, практику, супервізію, й т. ін. Також ЕАР вимагає в середньому 250 годин постійної перепідготовки кожні п'ять років: супервізії, колоквиуми, публікації, участь в професійних організаціях тощо.

4. Опанування практичним психологом трьома попередніми рівнями системної освіти стає підґрунтям для четвертого рівня – **професійного самоусвідомлення**. Такий психолог

гармонійно поєднує в собі теоретичну підготовку загальної вищої освіти у ВНЗ, парадигмальну освіту на базу професійних інститутів та асоціацій, спеціальну освіту, що він набуває в процесі післядипломної підготовки, стажування, практики та супервізії. Все це разом дає йому можливість не тільки гармонійно сполучати Я-концепцію та Я-професійне, але й адекватно оцінювати себе як фахівця, співвідносячи свої дії й моделі поведінки, етичні норми й ціннісні орієнтири з ідеалами і нормативами вимог професійної діяльності, які існують у професійній спільноті психологів-практиків.

5. Коли ж практичний психолог досягає рівня професійного самоусвідомлення, це може стати основою для успішної **професійної самореалізації** як матеріального втілення його сутнісних (унікальних) властивостей і талантів. Така професійна самореалізація поєднує в собі активну життєтворчість та успішну професійну соціалізацію, а такий психолог знаходить себе у професії, поєднує сенс життя та суспільне визнання. Його професійний досвід дедалі більше постає для нього самоосвітою та можливістю професійного наставництва для психологів-початківців. А компетентність такого практичного психолога починає відповідати вимогам до професійно-значущих якостей, які усвідомлювали і відзначали у своїх працях знані психологи практики – він постає втіленням вродженої здібності проникати у глибини власного безсвідомого (З.Фрейд) [15] і надбаної здатності до самопізнання (Р. Кочюнас) [7], адекватної самооцінки (В.П.Захаров, Н.Ю. Хрящева) [6] і позитивної Я-концепції, самоцінності (І.В. Дубровіна) [12], здатності до рефлексії, прийняття себе, самоповаги і готовності до само-змін (К. Роджерс) [13] при прагненні до усвідомлення і позбавлення від власних комплексів (Р. Мей) [9]. Він здійснює себе та своє призначення у професії, уособлюючи відомий вислів видатного філософа К. Ясперса, який сказав: «Людина стає тим, хто вона є, завдяки справі, яку робить своєю» [18, с. 98].

На завершення ми маємо наголосити, що професійна освіта у вищому навчальному закладі є початком і базою усіх наступних рівнів системної освіти практичного психолога. Саме тут формуються теоретичні підвалини, ключові мотиви та суттєві ідеали професійного самоусвідомлення майбутнього практичного психолога. Студенти-психологи мають розуміти, що навчання у ВНЗ – це не завершення їхньої освіти, але лише початок і відкриття можливостей професійного само-здійснення, яке не є можливим без усвідомлення себе як професіонала та сприйняття сенсу професії як життєвого покликання. Інакше по закінченні ВНЗ психолог буде володіти тільки сукупністю інформаційних кліше та ефемерних світоглядних установок, а його уявлення про подальшу професійну практику будуть обмежуватися намаганням за будь-що влаштуватися на роботу. Можливо, саме цим пояснюється такий великий відсоток професійно дезадаптованих, молодих психологів, які сьогодні намагаються соціально реалізуватися в умовах ринку праці України.

Узагальнюючи визначення особливостей професійного самоусвідомлення практичних психологів в контексті підготовки у ВНЗ, можна зробити такі **висновки**:

1. Велика кількість точок зору на сутність, визначення, структуру і розвиток самосвідомості особистості, що наявні у психолого-педагогічній літературі, зумовила різні трактовки та підходи до розуміння змісту, структури і динаміки розвитку професійного самоусвідомлення. У своєму дослідженні ми спиралися на визначення самоусвідомлення як філософського осмислення себе і свого розвитку в аспекті нових принципів, нового значення і нових підходів до самоідентифікації та самовизначення [1]. Професійне самоусвідомлення у наукових джерелах трактується як усвідомлення себе у професійній діяльності, оцінка себе як фахівця (задоволення або незадоволення результатами своєї професійної роботи), а також відповідна корекція своєї поведінки, дій у контексті розв'язанні професійних завдань [2].

2. Аналіз особливостей професійного самоусвідомлення практичних психологів у контексті навчання у ВНЗ вказує, що успішному професійному самоусвідомленню майбутнього практичного психолога перешкоджають такі негативні чинники: відсутність адекватних професійних «взірців», «еталонів» та ідеалів; недостатня обізнаність про характер та перспективи своєї подальшої фахової діяльності; слабка мотивація для здобуття практичних навичок професії; відсутність тренуваності або недостатній розвиток професійно-значущих якостей.

3. Системний розгляд вітчизняної та зарубіжної практики професійної підготовки практичних психологів підтверджує, що оптимізація професійного самоусвідомлення психолога-практика передбачає наявність багаторівневої концептуально-структурної моделі системної освіти, яка складається із загальної вищої освіти у ВНЗ, комплексної парадигмальної освіти, спеціальної професійної освіти, а також рівнів професійного самоусвідомлення та професійної самореалізації.

Таким чином, загальна вища освіта постає теоретичною базою, комплексна парадигмальна освіта – методологічною базою, а спеціальна професійна освіта – технологічною базою професійного самоусвідомлення та самореалізації практичного психолога.

Цікавими перспективами більш широкої й поглибленої розробки поняття та визначення особливостей професійного самоусвідомлення практичних психологів у контексті підготовки і перепідготовки у ВНЗ є з'ясування складових та визначення синхронічних періодів для оптимізації професійного самоусвідомлення психологів-практиків. Проведене дослідження також може бути основою для вивчення кореляції професійного самоусвідомлення та професійного зростання практичних психологів на різних етапах професійного становлення та у практиці професійного консультування з метою професійного самовизначення, професійної орієнтації, професійної діагностики та самодіагностики.

Крім того, може бути досліджено вплив професійного самоусвідомлення на динаміку професійного самовизначення у студентів різних спеціальностей.

Література

1. *Большой толковый психологический словарь* / Ребер Артур (Penguin). Т.2 (П-Я) : пер. с англ. – М. : Вече, АСТ, 2000. – 560 с.
2. *Гончаренко С.У. Український педагогічний словник* / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
3. *Доценко Е.Л., Андреева О.С., Просекова В.М., Шевцова Т.С.* Модель професійного становлення психолога // Психологія в вузе. – 2007. – № 3. – С. 49–76.
4. *Елдышова О.А.* Професійне самосвідомлення як психологічна складова професійного становлення. //Фундаментальні дослідження. – 2006. – № 7. – С. 101–102.
5. *Завалевська О.В.* Формування професійного самоусвідомлення особистості в професійному становленні майбутнього фахівця : матеріали междунар. образов. форуму [«Личность в едином образовательном пространстве»], (Запорожье, 5-7 мая 2010 г.). – Ч. 3. «Образов. Пространство и инд-ть: соврем. дидактика, задания диагностики, оценка качества образования», «Личность и здоровьесберегающее пространство». – Запорожье : ООО „ЛИПС” ЛТД, 2010. – С. 51-53.
6. *Захаров В.П., Хрящева Н.Ю.* Социально-психологический тренинг : учебное пособие. – Л., 1989. – 55 с.

7. Кочюнас Р. Основы психологического консультирования. – М.: Академический проспект, 1999. – 240 с.
8. Максименко С.Д., Пелех О.М. Фахівця потрібно моделювати. Наукові основи готовності випускника педвузу до педагогічної діяльності / С.Д. Максименко, О.М. Пелех // Рідна школа, 1994. – №3-4 – С. 68-72.
9. Мэй Р. Искусство психологического консультирования. – М. : Независимая фирма «Класс», 1994. – 144 с.
10. Основы практичної психології: Підручник / В.Г. Панок, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелева. – 2-е вид., стер. – К.: Либідь, 2001. – 536 с.
11. Панок В.Г. Концептуальні підходи до формування особистості практикуючого психолога / В.Г. Панок // Практична психологія та соціальна робота, 1998. – №4. – С. 5-7, №5. – С.4-6.
12. Практическая психология образования: учебное пособие 4-е изд. / под ред. И.В. Дубровиной. – СПб. : Питер, 2004. – 592 с.
13. Роджерс К. Взгляд на психотерапию, становление человека. – М.: Прогресс-Универс, 1994. – 480 с.
14. Салогова Е.Е. Возможности психологического сопровождения профессиональной карьеры провинциальных психологов // Психология в вузе, №3, 2007. – С. 5-18.
15. Фрейд З. Психология бессознательного: сб. произведений / сост. М.Г. Ярошевский. – М.: Просвещение, 1990. – 448 с.
16. Чепелева Н.В., Уманец Л.И. Проблемы личностной подготовки психологов-практиков в условиях вуза / Н.В. Чепелева, Л.И. Уманец // Сборник материалов международной конференции "Актуальные проблемы психологической службы: теория и практика", Одеса, 1992. – Том 2. – С.111-112.
17. Чепелева Н.В., Пов'якель Н.І. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога / Н.В. Чепелева, Н.І. Пов'якель// Психологія. Збірник наукових праць. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, Випуск III, 1998. – С.35-41.
18. Ясперс К. Смысл и назначение истории : пер. с нем. / К. Ясперс. – М. : Политиздат, 1991. – 527 с.
19. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції. – К.: Либідь, 1996. – 264 с.

В статье рассматриваются научные и методические основы профессионального самоосознания в практике профессионального образования практических психологов. Проведен системный анализ научных источников, посвященных вопросам развития профессионального самоосознания в психолого-педагогической практике. Проанализированы особенности профессионального самоосознания практических психологов в контексте обучения в ВУЗ. Охарактеризованы основные проблемы и препятствия профессиональному самоосознанию практических психологов. На примере концептуально-структурной модели системного образования практических психологов определены уровни и предложены пути оптимизации профессионального самоосознания практических психологов.

The article is dedicated to the description of the scientific and methodological foundations of professional self-consciousness in the practice of trade education of practical psychologists. The analysis of the systems of scientific sources, devoted the questions of development of professional self-consciousness in psychological and pedagogical practice is conducted. The features of professional self-consciousness of practical psychologists are analyzed in the context of teaching in higher educational establishments. Basic problems and obstacle for professional self-consciousness

of practical psychologists are described. On the example of conceptual-structural model of system education of practical psychologists levels are certain and the ways of optimization of professional self-consciousness of practical psychologists are offered.

Статтю подано до друку 11.02.2013.

© 2013 р.

Л. В. Помиткіна (м. Київ)

ДІАГНОСТИКА РОЗВИТКУ КОМПОНЕНТІВ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНОГО ЖИТТЄВОГО РІШЕННЯ З ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

Постановка проблеми. Упродовж історичного розвитку людства видатні філософи (Піфагор, Платон, Г.Сковорода, Сократ та ін.), психологи (А.Адлер, Л.С.Виготський, Г.С.Костюк, Л.С.Рубінштейн, Д.О.Леонтьєв та ін.) та педагоги (К.Д.Ушинський, А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський, Тадеуш А.Новацький та ін.) визначали щасливою ту людину, якій вдалося реалізувати себе у трьох найважливіших напрямках життя: у професійній діяльності, в особистісно-сімейному оточенні та в соціумі. Отже одним з трьох значущих стратегічних напрямів особистісного розвитку людини є професійне самовизначення, основні рішення про вибір якого людина приймає, переважно, в студентські роки.

Як відомо, професійне самовизначення молоді не завершується з вибором вищого навчального закладу (ВНЗ) та початком професійного навчання. Проблема прийняття рішення щодо обраної професії ще вирішена і може супроводжувати студента усі п'ять років. А деякі вчені (А.Адлер, Тадеуш А.Новацький та ін.) вважають, що професійне самовизначення може тривати все життя.

Отже, прийняття рішення студентом щодо професійного вибору є надзвичайно відповідальним, життєво значущим, пролонгованим у часі процесом, який вимагає кваліфікованих знань, практичних навичок і рішучих дій. Дослідження проблеми професійного самовизначення особистості висвітлені у працях багатьох вчених, таких як Е.Ф.Зеєр, Є.О.Климов, Н.С.Пряжников, Н.А.Побірченко, В.В.Рибалка, В.В.Синявський, В.О.Толочек, Б.О.Федоришин та ін. Вчені вказують, що вибір професії – одне з найважливіших стратегічних рішень у житті людини і складна комплексна проблема. Це важливий акт самовизначення – свідомого вибору суб'єктом професійної життєвої позиції, яка стає вирішальним чинником у виборі способів розв'язання тих чи інших життєвих проблем.

Готовність особистості до професійної діяльності досліджували такі вчені як Г.О.Балл, О.О.Бодальов, О.Ф.Бондаренко, Л.М.Карамушка, О.В.Мушинська, Л.В.Нечаєва, В.В.Рибалка, Н.В.Чепелева та багато ін. Однак, незважаючи на актуальність професійного самовизначення молоді, в науково-психологічній літературі недостатньо приділено уваги формуванню особистісної готовності студентів саме до прийняття стратегічного життєвого рішення щодо професійного самовизначення.

Метою статті є висвітлення результатів діагностики розвитку компонентів особистісної готовності студентів до прийняття стратегічного життєвого рішення щодо професійного самовизначення.

Основна частина. Вчені визначають, що успішність прийняття студентами стратегічного життєвого рішення щодо професійного самовизначення залежить від їх готовності до цього процесу [1, 5, 7]. Нажаль, досить рідко у психологічній літературі наводяться результати досліджень готовності особистості до прийняття рішень. А, як відомо, саме рішення в психології